

ЈУГОСЛОВЕНСКО ПИТАЊЕ

Покољи Срба у Павелићевој Хрватској учинили су на енглеску владу много тежи утисак него што би се по писању енглеске штампе могло мислити. Рендел ми је говорио, истина, као своје лично мишљење да је велико питање да ли ће се Југославија моћи, и после покоља, одржати. По свој прилици у вези с тиме, Идн ми је једнога дана помену како би добро било да наша Влада да једну изјаву из које би се видело да је она и даље за Југославију. Додао је да би се том приликом могло нешто рећи и о равноправности Срба, Хрвата и Словенаца. Ја сам му одговорио да је наша Влада већ у више прилика давала сличне изјаве, и да би понављање тих изјава требало везати за неку нарочиту прилику, ако би се хтело да оно буде запажено. Како је баш у то време – у лето 1942. – енглеско посланство код нас било подигнуто на ранг амбасаде, ја сам дошао на мисао да на ручку који би давао у част првог енглеског амбасадора учиним у једној здравици ту изјаву коју је Идн желео. Рендел је ово одобрио, и после неколико дана донео ми је, иако га нисам за то милио, нацрт моје здравице. Нацрт је био написан на службеној хартији енглеског министарства спољашњих послова, и његов стил опомињао је на оне дипломатске акте у којима Енглеска влада не даје обећања, него поставља захтеве. Ту се није говорило тек уопште о одржавању Југославије и о равноправности њена три народа. Ту су се изречно помињали Крфска декларација и Споразум од 1939. као основа југословенског државног уређења. Истицало се да то

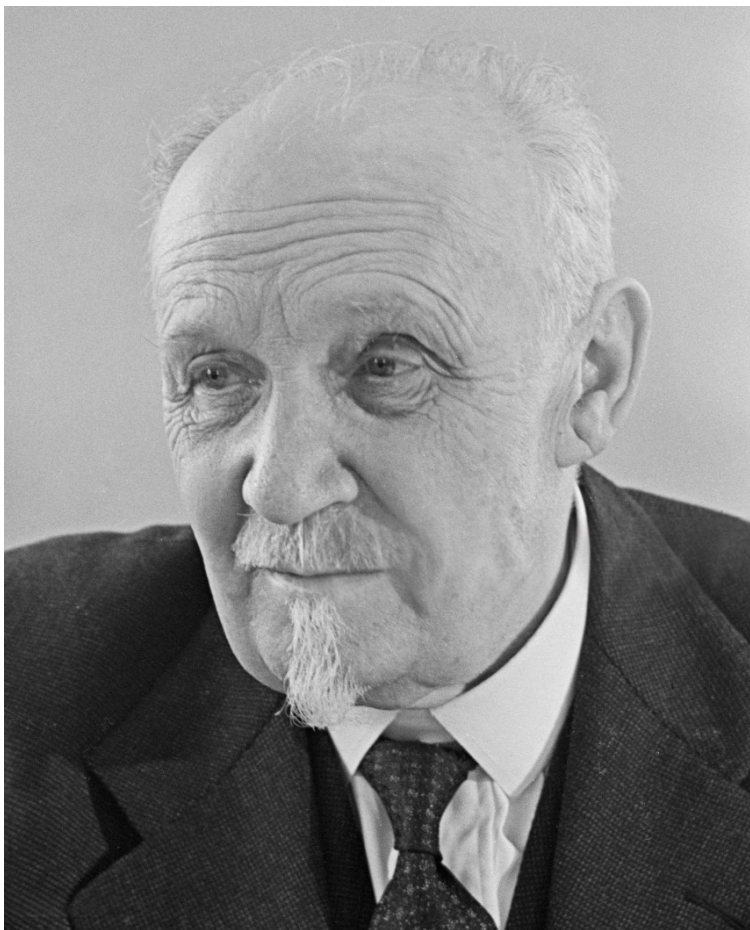
уређење ваља поставити на федералистичку основу, али тако да буде најмање четири јединице. Чим сам прочитао овај напис, ја сам рекао Ренделу да ми се чини да он није то писао сам, него у друштву са Ситон-Ватсоном, који је у енглеском министарству спољашњих послова још увек сматран као стручњак за југословенске ствари. Рендел није то много одрицао, извињавајући се да је, као нов човек у југословенским стварима, морао тражити савета у стручнијих људи. Ја сам му онда свратио пажњу да се за основу југословенског државног уређења не могу истовремено узимати Крфска декларација и Споразум од 1939, јер се та два акта не слажу један с другим. Крфска декларација говорила је о широким аутономијама; Споразум од 1939. дао је Хрватској бановини права која превазилазе и најширу аутономију. Рекао сам даље да Споразум од 1939. српске странке нису могле да приме, јер су њиме задовољени само хрватски захтеви, а не и српски. Уосталоме, федералистичко уређење које се у Ренделовом нацрту помињало, не би давало Хрватима ништа мање него што им је Споразум од 1939. обезбедио, тако да би било сувише уз федералистичко уређење и тај Споразум наводити. Најзад сам изјавио чуђење да се с једне стране жели утврдити Споразум од 1939. који је ујединио Хрвате и преко њихових етничких граница у засебну јединицу, докле се, с друге стране, говори о више него три федеративне јединице као да се желело избећи слично уједињавање Срба у засебну јединицу. У истом смислу говорио сам и сер Орм Сарценту, другом помоћнику министра спољашњих послова, у чију су надлежност спадале југословенске ствари. Ни Рендел ни Сарцент нису наваљивали да примимо Ренделов нацрт: по њиховим речима, тај нацрт није садржавао никакве захтеве, него само пријатељске савете.

Ја сам онда узео и израдио други нацрт у коме је, као и у Ренделовом нацрту, било говора о Југославији и федерализму, али је у исто време наглашено да, као год Хрвати и Словенци, тако исто и Срби морају имати своју јединицу. Мој нацрт није био прихваћен у енглеском министарству спољашњих послова: ту су чињене замерке баш оном његовом делу у коме је било говора о српској јединици. Ја сам рекао Ренделу да разумем да се федерализам захтева у интересу хрватског национализма, али да не разумем да се Србима не допушта да исто као Хрвати заштите кроз федерализам своје националне интересе. Ја сам одбио измене које је енглеско министарство спољашњих послова желело у мом нацрту, и у здравици на ручку у част Ренделу нисам помињао ништа ни о Југославији ни о федерализму. Изјаву сам о свему томе морао одложити до бољих прилика. О својим разговорима с Ренделом ја сам стално обавештавао Нинчића, Грола и Гавриловића, и они су у свему били сагласни са мном.

Моји разговори с Ренделом продужавали су се, међутим, и даље. Ја сам га уверавао да Срби нису противни федерализму, иако не одобравају Споразум од 1939. Стварајући самосталну Хрватску бановину у једној иначе централистичкој Југославији, Споразум је, уместо федерализма, створио један *corpus separatum*. Хрватско питање било је на тај начин скинуто с дневног реда, али се одмах поставило Српско питање, јер сада Срби траже исто толико самосталности колико су Хрвати добили. Као што су се Хрвати осећали после Видовданског устава запостављени, тако се Срби после Споразума осећају запостављени.

Као с Ренделом, ја сам водио разговоре и са српским политичарима Грол је био мишљења да Влада мора што пре дати изјаву у корист федералистичке Југославије.

Њега су бациле у бригу претераности како хрватских, тако и српских националиста. Те претераности, ако се не би за времена сузбиле, могле би довести до распада Југославије. У том случају било је велико питање да ли би Срби били у стању одржати онај етнички територијум који им је у оквиру Југославије био обезбеђен.

Слободан Јовановић у Лондону, 1943.

САДРЖАЈ

Преговори с Италијом	5
Преговори с Мачеком	7
Конференција од 5. априла	10
Седница на Палама	12
Симовићев пад	15
Каирска афера	27
Питање генерала Михаиловића	40
Краљева женидба	58
Југословенско питање	71
Хрвати	81
Срби	97
Нинчићева спољашња политика	105
 <i>Десимир Тошић</i>	
Поговор	117
 <i>Владимир Пејировић</i>	
О овом издању	127
 Извори фотографија	 131